

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 80=16`01-05JAG+MIL
Pregledni članak
Review

DALIBOR JOVANOVSKI
Institut za povijest, Filozofski fakultet,
Sveučilište Sv. Kiril i Metodij,
Skopje, RS Makedonija
dalibor@fzf.ukim.edu.mk

Primljeno: 04. 03. 2024.

Prihvaćeno: 23. 09. 2024.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yvjrdcdkly>

VATROSLAV JAGIĆ I LJUBOMIR MILETIĆ - ZNANOST I PRIJATELJSTVO

Cilj je našega članka pokazati znanstvenu suradnju, kao i prijateljstvo Vatroslava Jagića i Ljubomira Miletića, dvojice vrsnih slavista u svom vremenu. Jagić je hrvatski slavist velikoga opusa i ugleda u slavistici druge polovice 19. stoljeća i u prvim desetljećima 20. stoljeća. Poznato je da se njegov znanstveni interes ne odnosi samo na južnoslavenske jezike, nego je i znatno širi. Ljubomir Miletić bio je, tijekom svojeg radnog vijeka, priznat kao jedan od velikana bugarske slavistike, a njegovi su radovi bili priznati i cijenjeni u širim okvirima slavističke znanosti. Tijekom svoje znanstvene suradnje Jagić i Miletić razvili su iznimnu povezanost. Jedna od tema na kojoj su surađivali bilo je i pitanje makedonskih dijalekata. Na prvi pogled očita je njihova suglasnost o pripadnosti tih dijalekata bugarskom jeziku. U tom pogledu naročito su zanimljive Jagićeve ideje o pitanjima koje on zadaje autorima poglavlja u Slavenskoj enciklopediji. Makedonski dijalekti bili su jedna od tema njegove suradnje. Jagić je bio vrlo zainteresiran za stanje u toj tada osmanskoj regiji gdje se odvijala velika borba za autonomiju. Isto tako oni su razmjenjivali mišljenja i oko moguće opće, a osobito južnoslavenske suradnje. Miletić je u tekstu posvećenom Jagiću 1926. godine naznačio da su oni bili veliki prijatelji. To možemo uočiti i u njihovoj korespondenciji gdje ima dosta detalja iz njihovoga privatnog života.

Ključne riječi: Jagić; Miletić; Makedonija; znanost; prijateljstvo.

Povodom stote obljetnice smrti velikoga hrvatskoga i općeslavenskoga jezikoslovca i znanstvenika Vatroslava Jagića smatramo da je važno prikazati njegovo prijateljstvo i suradnju s jednim od najvećih bugarskih slavista, Ljubomirom Miletichem. Obojica su, zbog svoje znanstvene aktivnosti, važni za tri slavenska naroda ove regije – Hrvate, Bugare i Makedonce. Jagić je nesumnjivo bio najveći slavist svojega vremena, a bugarski filolog Miletich je, na neki način, bio njegov učenik i veliki njegov štovalac.

Akademik Brozović zamijetio je da se Jagić bavio ne samo hrvatskom filološkom problematikom, već općeslavenskim temama, što znači i južnoslavenskim, među kojima se posebno ističu bugarske.¹ Jagić je uspostavio osobne veze s bugarskim znanstvenicima, od kojih su neki bili njegovi učenici. Jedan od njih bio je i Ljubomir Miletich.

Slavistika i znanost općenito odužili su se Vatroslavu Jagiću. O njemu i njegovom znanstvenom djelu puno je pisano na raznim jezicima, no s obzirom da se radi o velikom znanstveniku polje za istraživanje i dalje je otvoreno. Za ovaj naš članak željeli bismo, ukratko, napomenuti jednu bitnu razliku oko prikaza Jagićeve znanstvene djelatnosti u Bugarskoj i u Makedoniji, jer je on kao vrsni hrvatski intelektualac i znanstveni radnik značajan za obje zemlje, njihovu znanost i jezike. U Bugarskoj je o Jagiću objavljeno više nego u Makedoniji. Bugarska je znanstvenica Rumjana Božilova 1996. godine objavila knjigu s pismima koje je Ljubomir Miletich slao svom učitelju, kolegi i prijatelju Vatroslavu Jagiću. Ta je knjiga rezultat njenih istraživanja u Arhivu nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu² i osobito je značajan izvor ne samo za Mileticha, već i za Jagića. Božilova je objavila i jedan znanstveni članak na temu Mileticha i Jagića gdje je ukratko ponovila ono što je ranije detaljnije napisala o međusobnim vezama tih dvaju vrsnih slavista i znanstvenika.³ Kada su u pitanju odnosi i veze Jagića i Mileticha, moramo spomenuti članak Vlatka Murdarova objavljen u vrijeme komunizma kada su veze između bivše Jugoslavije i Bugarske bile ograničene.⁴ U Bugarskoj su objavljena i tri posebna znanstvena članka koja se odnose na život, rad i djela Vatroslava Jagića. Enčo Tilev prigodom 180. obljetnice rođenja Vatroslava Jagića objavio je jedan kratak članak o Jagiću kao patrijarhu slavistike gdje je zaključio da sjećanje na djela i rad Jagićev treba njegovati, očuvati i obogaćivati.⁵ Cvetka Ivanova napisala je jedan veći članak o Jagiću gdje

¹ Dalibor BROZOVIĆ, Vatroslav Jagić i bugarske teme, *Odnosi Hrvata i Bugara od X do XIX stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2003, 121.

² Румяна БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914*, Академично издателство проф. Марин Дринов, София, 1996.

³ Румяна БОЖИЛОВА, Любомир Милетич в писмата си до Ватрослав Ягич, *Исторически преглед*, 2013, 3-4, София, 37-40.

⁴ Владко МУРДАРОВ, Ватрослав Ягич и Любомир Милетич, *Български език*, 1984, н. 1, София, 31-39.

prikazuje njegov posjet Bugarskoj 1895 godine.⁶ U Makedoniji, na žalost, ne postoji knjiga slična onoj Božilove, ali to ne znači da o Jagiću nije pisano. Jedinu studiju posvećena velikom hrvatskom slavistu i znanstveniku napisao je makedonski povjesničar Hristo Andonov Poljanski. U svom radu Poljanski se osvrće na Jagićev interes za makedonsko pitanje.⁷ Poljanski je koristio puno izvora koji govore o temi o kojoj je pisao. Članak obiluje podacima o Jagićevu interesu za Makedoniju. Autor je koristio i pisma koja je Jagić poslao Miletiću, s ciljem da potvrdi interes i neke stavove hrvatskog znanstvenika vezane za Makedoniju. Poljanski smatra da cijeli Jagićev rad, a Jagića je nazvao "patrijarhom slavenske filologije", dokazuje svestranu aktivnost vrsnog hrvatskog slavista.⁸ U Makedoniji je 1954. godine objavljena jedna mala knjižica na kojoj je kao autor naveden Vatroslav Jagić.⁹ Akademik, tada profesor Sveučilišta u Skopju, Haralampije Polenaković, sastavio je tu knjižicu koja je u stvari kompilacija dva Jagićeva članka objavljena u nekim srpskim časopisima. Polenaković je u uvodu podvukao kako su Jagićeva istraživanja dokazala da su dijalekti makedonskih Slavena iz okolice Soluna osnova staroslavenskog jezika.¹⁰ Jagićevo je ime prisutno u Makedonskoj enciklopediji gdje je naglašeno da se veliki hrvatski slavist "još 1867 otvoreno se suprostavio tzv. Panonskoj tezi i do konca svojega života je dokazivao da su osnovu staroslavenskom, dali makedonski slavenski govori okolice Soluna".¹¹ Emilija Crvenkovska smatra da je Jagić pokazivao veliki interes za porijeklo staroslavenskog jezika i da je dao tzv. makedonsku teoriju prema kojoj osnovu tog jezika čini narječje makedonskih Slavena iz okolice Soluna.¹² Akademik Blaže Koneski, čovjek koji je standardizirao moderni makedonski jezik, napisao je da je Jagić istaknuo samobit makedonskog jezika čak i u staroslavenskom dobu.¹³ Danas i makedonski i bugarski znanstvenici koriste Jagića da bi dokazali svoje teze oko makedonskog jezičnog pitanja u prošlosti.

⁵ Енчо ТИЛЕВ, Ватрослав Ягич – Патриархът на славистиката, *Славянски диалози*, 15/28, София, 2018, 15.

⁶ Цветка ИВАНОВА, Славистиката и българската интелигенция в края на XIX и началото на XX век: Ватрослав Ягич и/в България, *Отговорността пред езика*, кн. 5, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, Шумен, 2018, 196-204.

⁷ Христо АНДОНОВ ПОЛЈАНСКИ, *Одбрани дела*, т. 3, Мисла, Скопје, 1981, 216-248.

⁸ Isto, 248.

⁹ Ватрослав ЈАГИЋ, Кирил и Методиј и нивните ученици, ИНИ, Скопје, 1954.

¹⁰ Polenaković je u uvodu napomenuo da je dva znanstvenih članka, o Kirilu i Metodu kao i o Klimentu Ohridskom, koji je preveo i objavio na makedonskom jeziku, preuzeo iz knjige Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948 (Isto, 5).

¹¹ "Ватрослав Јагиќ", *Македонска енциклопедија*, т.1, гл. ур., Блаже РИСТОВСКИ, МАНУ, Скопје, 2009, 629.

¹² Емилија ЦРВЕНКОВСКА, Проучување на македонскиот јазик во светската лингвистика, *Погледи за македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик, Крсте Мисирков, МАНУ, Совет за македонски јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2020, 92.

Hrvatski jezikoslovac i akademik Dalibor Brozović zamijetio je da se u vrijeme bivše jugoslavenske federacije, u Hrvatskoj uglavnom prešućivao Jagićev odnos prema Bugarskoj, a takav je bio i slučaj oko njegova stava prema makedonskom jezičnom pitanju i Makedoniji uopće.¹⁴ U tom je smjeru išla i manje poznata njegova komunikacija sa izvrsnim bugarskim slavistom Miletićem. Nešto je slično bilo i u Makedoniji, gdje je vrlo malo pisano o odnosu Jagića prema spomenutim pitanjima. To se osobito odnosi i na znanstvenu i na političku djelatnost Ljubomira Miletića. On je u Makedoniji poznat kao znanstvenik, profesor Sofijskog sveučilišta, slavist i čovjek koji je skupljao i objavio Sjećanja makedonskih revolucionara. Međutim, sve do raspada bivše jugoslavenske federacije ta sjećanja nisu bila prevedena na makedonski jezik. Tek devedesetih godina XX. stoljeća dva toma tih memoara konačno su objavljena u Skopju. Ujedno, sve do 2015. godine nije postojala knjiga o Miletiću koji je rođen u Štipu, tadašnjem Ištibu, u osmanskoj Makedoniji.¹⁵ Njegov otac Georgi rodio se u Mošorinu u Bačkoj. On je radio prvo za srpskog kneza Miloša Obrenovića, a onda postao bugarski učitelj. Brat Georgija bio je poznati srpski političar i intelektualac Svetozar Miletić, koji je jedno vrijeme bio i gradonačelnik Novog Sada.¹⁶ Porijeklo Ljubomira Miletića neće utjecati na njegove znanstvene i političke stavove kad su Srbija i tamošnja jezikoslovna znanost u pitanju.

Kada govorimo o prijateljstvu i suradnji Vatroslava Jagića i Ljubomira Miletića, moramo uzeti u obzir da je bugarski filolog imao vrlo čvrste obrazovne, znanstvene i iznad svega osobne veze sa Zagrebom. Naime, u tom je hrvatskom gradu završio gimnaziju, doktorirao i našao svoju životnu suputnicu, suprugu, Zagrepčanku Mariju.¹⁷

Brozović¹⁸ i Tilev¹⁹ učinili su propust ili grešku smatrajući da ne postoje pisma Vatroslava Jagića upućena Miletiću. Točno je da je prilikom anglo-američkog bombardiranja bugarskog glavnog grada 1944. godine, kuća gdje je nekad živio Miletić bila u cjelini uništena zajedno sa materijalom koji je ovoj poznati bugarski slavist sakupljao tokom svog dugogodišnjeg znanstvenog rada. Međutim, Miletić je 1926. godine objavio dio pisama koje je dobio od Jagića u časopisu Makedonski pregled u izdanju Makedonskog naučnog instituta u Sofiji, koji je osnovan od strane make-

¹³ Блаже КОНЕСКИ, Една одломка од XII век – споменик од Охридската школа, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, 3, Скопје, 1950, 4.

¹⁴ D. BROZOVIĆ, n. Dj., 124.

¹⁵ Nekoliko godina istraživao sam život i rad Ljubomira Miletića. U tim istraživanjima koristio sam knjigu Rumjane Božilove, koja mi je pomogla oko biografije ovog bugarskog znanstvenika i tada sam se upoznao sa suradnjom Miletića i velikog hrvatskog slavista Vatroslava Jagića.

¹⁶ Далибор ЈОВАНОВСКИ, *Љубомир Милетић (1863-1937)*, Филозофски факултет, Скопје, 2015, 11-14.

¹⁷ Isto, 22-28.

¹⁸ D. BROZOVIĆ, n.dj., 122; 4.

¹⁹ E. ТИЛЕВ, n.dj, 14.

donskih emigranata u Bugarskoj.²⁰ Tu moramo napomenuti da je članak s Jagićevim pismima bio objavljen i kao mala knjižica na francuskom jeziku u Sofiji.²¹

Miletić kaže da je sačuvao ukupno 136 pisama koje je dobio od Jagića tijekom njihove dugogodišnje komunikacije.²² Bugarski filolog objavio je 20 pisama njihove uzajamne korespondencije koja se uglavnom odnose na makedonski jezični problem. Miletić naglašava da pisma govore o karakteru velikog slavista kao čovjeka i Slavena. On priznaje zasluge velikoga hrvatskog slavista za njegov osobni razvitak i znanstveni uspjeh. Jagićeva pisma nama otkrivaju i neke njegove stavove koje nije uvijek javno iznosio. Miletić je zamijetio da je u pismima Jagić iznosio drugačije stavove u pogledu Makedonije i makedonskih dijalekata od onoga što je poznato. Prema njemu, Jagić je javno izbjegavao u svojim znanstvenim djelima, zauzeti stavove povezane s političkim pitanjima, ali je imao svoj stav koji otkriva u pismima upućenim bugarskom filologu. To je Miletiću bilo prihvatljivo i nije moglo biti drugačije. U pogledu Jagićevih stavova vezano za makedonske govore, Miletić smatra da je veliki hrvatski slavist bio i ostao najveći poznavalac slavenstva i osobito južnog slavenstva u svakom pogledu, te za Jagića nije moglo biti sumnje oko etnografskih pitanja Makedonaca koja su bila stvorena od strane politike.²³ Prema Miletiću, na osnovi Jagićevih pisama nije postojala dvojba da makedonski govori pripadaju suvremenom bugarskom jeziku, kao i crkvenostaroslavenskom jeziku. Objavljivanje jednog dijela Jagićevih pisama upućenih njegovom kolegi iz Sofije dobilo je pozornost i u tadašnjoj Hrvatskoj koja je bila dijelom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U hrvatskom časopisu Nova Revija vjeri i nauci, tiskana je jedna kritika male knjižice na francuskom jeziku, koja je bila prijevod Miletićevog članka o Jagiću. Petrov je između ostalog napisao: "Nesamo za pitanje, koje ovdje poglavito zanima Miletića nego i inače veoma su zanimljiva ova Jagićeva pisma. Bacaju ugodno svijetlo i na samog svog pisca, koji je iskreno ljubio i "svoje Hrvate" (36) i svu slavensku braću "vjerujući u budućnost, bolju nego li je sadašnjost, svih slavenskih naroda" (37). Bilo bi korisno, kad bi g. Miletić izdao svih onih 136 pisama, koje je sačuvao iz neprekinute šesnaestgodišnje korespondencije s Jagićem (1898-1914). Dakako, to izdanje imalo bi da bude u prvom redu znanstveno. (...) Ipak uza sve to djelce ostaje zanimljivo i korisno za mnogo štošta".²⁴

²⁰ Любомир МИЛЕТИЧЪ, Професоръ В. Ягич за Македония. По неиздадени негови писма, *Македонски преглед*, кн.3, 1926, 1-44.

²¹ L.MILETICH, *Le professeur V. Jagić et la Macédoine d'après des lettres inédites*, Gushkoff, Sofia, 1926.

²² Л. МИЛЕТИЧЪ, н. dj., 5.

²³ Isto, 2.

²⁴ P. S. PETROV, L. Miletitch, *Le professeur V. Jagić et la Macédoine d'après des lettres inédites*, *Nova revija vjeri i nauci*, 3-4, Makarska, 1927, 344.

Božilova dijeli Mileticheva pisma Jagiću u pet tematskih grupa. Prva se odnosi na obiteljski život Sofijskog profesora kao supruga i oca. Druga tema odnosi se na rad Mileticha kao osnivača bugarske slavistike. Treća tematska cjelina obuhvaća njegov politički angažman. Četvrta se odnosi na profesionalni rad velikog hrvatskog slavista, peta je povezana s uzajamnim odnosima dvaju velikih znanstvenika i pokazuje veliki utjecaj Jagića na Miletichov razvitak.²⁵

Kada je počela suradnja Jagića i Mileticha? Poznati je hrvatski slavist u rujnu 1895. godine posjetio Bugarsku i ostvario kontakte s nekim bugarskim intelektualcima i lingvistima, ali među njima nije bilo Mileticha.²⁶ Bugarski znanstvenik tada nije bio u Sofiji, već u Budimpešti. Međutim, u lipnju 1896. godine Miletich je poslao svoje prvo pismo tada već velikom i međunarodno priznatom slavistu u kojem se predstavlja i istodobno izražava veliku zahvalnost Jagiću na ponudi da počne njihova suradnja u okviru slavističke znanosti.²⁷ Tako počinje jedno razdoblje korespondencije između dvaju znanstvenika. Jagić je, nesumnjivo, bio Miletichov učitelj, a tijekom vremena obojica su postali i prijatelji i suradnici.

Sada ćemo vidjeti kroz pisma koja je veliki hrvatski slavist i intelektualac poslao svom bugarskom kolegi, ali i u Miletichovim odgovorima, kakav je bio Jagićev stav prema određenim pitanjima koja su se odnosila na znanost i na politiku.

Znanost. Krajem 1903. godine Jagić obavještava Mileticha da je u Rusiji, na Petrogradskoj akademiji, učinio sve da bude objavljena Slavenska enciklopedija. Kao vrsni poznavalac međunarodnih odnosa u tom razdoblju, Jagić je postavio pitanje svom bugarskom učeniku i kolegi bi li situacija u rusko-japanskim odnosima negativno utjecala na buduće objavljivanje Enciklopedije. Jagić informira Mileticha da u okviru cijelog projekta oko objavljivanja Enciklopedije treba priložiti detaljni program i u tom je pravcu vezano za bugarski jezik napomenuo da kao kod svakog jezika i ovdje najprije treba postojati podjela na dva dijela a) povijest jezika, b) dijalekti bugarskog jezika. Prema Jagićevu nacrtu bugarski se jezik dijeli na istočnobugarske, zapadnobugarske i makedonske dijalekte.²⁸ Miletich je smatrao da bi, što se tiče makedonskih govora, najbolje bilo da tu temu uzme on ili profesor Conev, međutim, naglasio je da sam nalazi kako je to vrlo problematično jer u Bugarskoj postoje zapadni dijalekti.²⁹ Miletich, iako rođen u osmanskoj Makedoniji, a njegova majka je bila iz Velesa, nikad nije prihvatio pojavu zasebne makedonske nacionalnosti. Iako u svojim radovima upotrebljava termine makedonski i Makedonci, on je uvijek pod tim terminima mislio na Bugare iz Makedonije. Početkom 1904. godine Jagić je

²⁵ Р. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич в писмата си до Ватрослав Ягич, 40-41.

²⁶ Ц. ИВАНОВА, n.dj., 201-203.

²⁷ Р. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914., 25-26.

²⁸ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 22.

²⁹ Р. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914, 142.

postavio pitanje svom prijatelju koga da uključi u rad na Enciklopediji na poglavlju o povijesti bugarske literature. Hrvatski je znanstvenik ponudio Miletiću da uzme dio koji se odnosi na “svjetsku sredovječnu literaturu”, ali je bio u nedoumici komu da uputi pozivnicu za novu literaturu, spominjući mogućnost da to uradi Šišmanov.³⁰ Ubrzo je Miletić odgovorio Jagiću da Šišmanov nije prihvatio ponudu jer je više zainteresiran za folklor i etnografiju.³¹ Umjesto njega on je predložio dva mlada bugarska znanstvenika, a on sam je inicijalno prihvatio raditi na srednjovjekovnoj književnosti, ali uz pomoćnika, jer je previše zauzet. Kada je u pitanju Makedonija, njeno slavensko stanovništvo i jezik, u okviru korespondencije Jagića i Miletića zanimljiv je stav akademika Brozovića. Prema njegovu mišljenju sklonost Jagića prema probugarskim shvaćanjima međuslavenskih jezičnih odnosa vidi se prije svega u odnosu na makedonsko pitanje, no na taj Jagićev odnos nipošto ne treba gledati jednostrano. Hrvatski je slavist, prema Brozoviću, nesrpski karakter makedonskih dijalekta dokazivao s više energije nego što se zauzimao za njihovu izričito bugarsku pripadnost, iako ih je mnogo puta nazivao bugarskima. Brozovićev stav ima logike jer kada vidimo neke Jagićeve stavove, možemo zaključiti da on nije imao nikakve probugarske ili antisrpske stavove. Najbolji je primjer za to njegovo mišljenje da ostavština Konstantina Jirečeka ne treba ići u Sofiju. U pismu Juliju Benešiću 19. ožujka 1918. godine Jagić je napisao: “Ni ja ne bih želeo, da to ode u Sofiju, jer bi Bugari to stavili kod sebe pod ključem, da ne dodje koji srpski povjesničar da se posluži tom građom”.³²

Korespondencija vezana za strukturu Enciklopedije, ali i za pitanja sudionika iz Bugarske je nastavljena. Jagić je iznio svoju intenciju da povijest ćirilске grafije na jugu i povijesnu sudbinu crkvenoslavenskog jezika u Bugarskoj treba povjeriti ruskom znanstveniku Lavrovu. Kada je u pitanju rubrika Bugarski jezik, Jagić je ponudio Miletiću da napiše uvodni dio. Isto tako hrvatski je slavist promijenio svoju raniju ideju da dijalekte bugarskog jezika ponudi Lavrovu, Conevu i Miletiću.³³ Razlog za tu odluku bio je Miletićev rad na tom polju. Jagić je naglasio da nitko osim Miletića nije toliko radio i napisao toliko znanstvenih članaka kao njegov kolega iz Sofije. Jagić je izrazio svoju veliku nadu za Miletićevu najveću znanstvenu objektivnost. Bugarski filolog prihvatio je ideju svog hrvatskog učitelja, kolege i prijatelja. Ljubomir nije skrivao svoje zadovoljstvo oko Jagićeve odluke da on napiše dio povezan s dijalektima bugarskog jezika. Prema njegovim riječima najviše se bojao da na dijalektima radi troje znanstvenika od kojih nitko ne bi bio dovoljno stručan da to napravi.³⁴

³⁰ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 23.

³¹ Р. БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914*, 144.

³² Alojz JEMBRIN, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022, 365.

³³ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 23.

Jagić je očito cijenio Mileticha i imao povjerenje u njega. To možemo vidjeti kada je svog Sofijskog prijatelja izvijestio o svom radu na Bolonjskom psaltiru. On je morao požuriti oko objavljivanja Psaltira da ne bi izgubio subvenciju. Jagić priznaje Miletichu da je sretno skrpao jedan egzemplar, bez predgovora i rječnika, s ciljem da to prikaže "Akademiji kao da tobože djelo je gotovo".³⁵ Ove njegovi riječi govore koliko je hrvatski slavist imao povjerenja u Mileticha.

Svaka znanost ponekad je puna egoizma i umišljenosti koja vlada među nekim znanstvenicima. Ponekad nesuglasice prelaze u svađu koja dovodi do velikih problema koji imaju svoj utjecaj na stvari te mogu ugroziti rad neke institucije ili časopisa. To se dogodilo i Jagiću 1908. godine kada su se dva člana uređivačkog odbora *Archiv für slavische Philologie*, Poljaci Ulaszyn i Brückner, duboko zavadili, pa su Leskien i Brückner istupili iz redakcije tog utjecajnog časopisa.³⁶ Jagić je ponudio Miletichu da postane član redakcije časopisa. Bugarski je filolog, unatoč svojim obavezama i preopterećenosti, s velikim zadovoljstvom prihvatio Jagićevu ponudu.³⁷ Miletich je smatrao da je njegovo sudjelovanje u redakciji najvećeg časopisa za slavensku filološku znanost i velika obaveza. Prema njegovim riječima, njegovo ime neće stajati samo na koricama časopisa, već i u njegovim znanstvenim člancima.

Makedonija. Kao vrsni slavist Jagić je, očito, bio dobro upoznat sa stanjem u osmanskoj Makedoniji i makedonskoj revolucionarnoj borbi za autonomiju kao jedinom rješenju makedonskog pitanja u tom trenutku. On je u pismu Miletichu 23. 10. 1902. godine iznio svoju bojazan da "naprezanja Makedonaca neće ni ovaj put imati uspjeha. Jer Evropa za nas ne mari, Sloveni su za sav evropski zapad narodi, kojih se oni boje, ako ih ne mogu tlačiti".³⁸ Nešto slično je Jagić napisao Miletichu početkom 1903. godine kada je iznio svoj stav da rješenje makedonskog pitanja neće tako brzo doći.

Početkom ožujka 1903. godine Jagić je u bečkom dnevnom listu *Neue Freie Presse* objavio članak *Makedonski problem*.³⁹ U tom je članku hrvatski slavist u potpunosti stao na stranu bugarskih pogleda na makedonsko pitanje i stoga je, kako je ukazala Rumjana Božilova, bio oštro kritiziran od strane srbijanskih novina.⁴⁰ Naravno, u Bugarskoj je taj njegov tekst dobio pozitivne komentare i preveden je te objavljen u Sofijskom listu *Prjaporec* (Пряпорец). Kritike u Beogradu jako su pogodile Jagića koji je prije toga imao privatne probleme sa zdravljem svoga sina. Jagić je u pismu od 2. travnja 1903. godine doslovno izrazio svoje veliko razočara-

³⁴ Р. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914, 147.

³⁵ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj, 25.

³⁶ Isto, 31.

³⁷ Р. БОЖИЛОВА, 1996, n. dj., 236.

³⁸ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj, 27.

³⁹ Vatroslav JAGIĆ, *Das Macedonische Problem*, *Neue Freie Presse*, 1 märz 1903, 1-3.

⁴⁰ Р. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914, 132.

nje zbog srpskih reakcija na njegov članak jer je to što je napisao bilo od srca, bez želje da nekome ugodí.⁴¹ On je bio uvrijeđen jer su ispred njegovog stana srpski studenti u Beču demonstrirali zbog njegova članka. Taj događaj ima i nekih interesantnih trenutaka. Srpski studenti koji su demonstrirali ispred Jagićeva stana, ali isto tako i ispred Slavenskog seminara na Bečkom sveučilištu, osim uvrede da je poznati slavist izdajica, zapjevali su pjesmu koju je napisao Miletičev stric, Svetozar Miletić, brat njegovog oca, poznatog srpskog političara iz Vojvodine te gradonačelnika Novog Sada.⁴² Reakcije u Srbiji i u Beču povodom njegova članka utjecale su na jednu Jagićevu odluku. On je postao prvi član Srpske kraljevske akademije, (današnja SANU) koji je podnio ostavku na članstvo u ožujku 1903. godine. Na početku, Jagić je mislio da iza reakcije u beogradskim listovima stoje neki članovi Akademije.⁴³ Prema Miroslavu Jovanoviću, Jagić je bio pogrešno obaviješten da se radi o službenim novinama Kraljevine Srbije, a ne o privatnim beogradskim novinama i zato je podnio ostavku.⁴⁴ O njegovoj ostavci, prema Jovanoviću, nisu sačuvani tragovi, a nakon uvjeravanja sa strane njegovih srpskih kolega Stojana Novakovića, Jovana Cvijića i Mihaila Vujića, Jagić je povukao ostavku. Ipak, treba napomenuti da su srpski znanstvenici reagirali na ovaj Jagićev članak. Cvijić je, 23. ožujka 1903. u bečkom Die Zeitu, objavio članak *Das makedonische und altserbische Problem*, gdje je kritizirao i negirao Jagićeve stavove.⁴⁵ To je učinio i Stanoje Stanojević u svom članku *Makedonsko pitanje i akademik Jagić*. Taj slučaj samo je jedan pokazatelj koliko je makedonsko pitanje bilo političko i u čijem okviru nije bilo dozvoljeno imati stav koji bi bio suprotan nacionalističkom narativu balkanskih zemalja.

Tijekom Ilindenskog ustanka 1903. godine profesor Miletić bio je vrlo aktivan u Bugarskoj ali i diljem Europe. On je, između ostalih europskih gradova, posjetio i Prag. Tijekom njegove posjete ovog češkog grada Jagić je poslao jedno vrlo emotivno pismo u kojem između ostalog kaže: "Osobito me diraju u srce strašna stradanja u Makedoniji. Nitko se ne zauzima za njihovu sudbinu! Bojim se da i od vašeg nastojanja u Pragu neće mnogo izaći. Kulturan je čovjek mnogo egoističniji, od naroda u kojih ima bar religioznih idealizma".⁴⁶ Skoro u isto vrijeme Miletić je iz Praga poslao pismo svom prijatelju u kojem ga obavještava oko svoje djelatnosti u tom gradu i ističe da je dao intervju tamošnjem dnevnom glasilu Politik.⁴⁷ Interesantno, prije no što je dobio Miletićevo pismo, Jagić je već proslijedio austrijske

⁴¹ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj, 28.

⁴² Демонстрације Срба ђака у Бечу, *Мале Новине*, бр. 93, 4 априла 1903, 2.

⁴³ Мировлас ЈОВАНОВИЋ, Оставке на чланство у Српској краљевској академији, *Зборник Матице српске за историју*, В. 2021, бр.103, 116.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Х.А. ПОЛЈАНСКИ, n. dj., 239-240.

⁴⁶ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 29.

⁴⁷ Р. БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Јагич. Писма 1896–1914*, 135.

novine želeći vidjeti bar jedan komentar o posjeti sofijskog profesora Pragu i njegovoj djelatnosti tamo. Tako, u već spomenutom pismu, Jagić je izrazio svoje razočaranje jer u bečkim novinama nije bilo nikakvog izvješća o Miletićevoj posjeti Pragu i o njegovom intervjuu za dnevni list Politik. Hrvatski znanstvenik ironično je zamijetio: "kako bi austrijski Nijemci mogli imati simpatije za Bugare u Makedoniji, kad bi da mogu svoje austrijske Slavene najradije uništiti".⁴⁸

Ljubomir Miletić u Makedoniji i Bugarskoj poznat je i kao čovjek koji je skupio i objavio dio memoara makedonskih revolucionara. Jagić je bio zainteresiran za taj njegov rad i u svojim pismima postavlja Miletiću pitanja. Sofijski profesor, kao odgovor, dao je vrlo interesantne ocjene svog rada. Prema njegovim riječima on se jako poremetio od njegovih makedonskih memoara, jer revolucionari i borci nisu bili redoviti - jedan dan dođu pa ih onda nema i tako se cijeli rad odugovlači.⁴⁹

U privatnim pismima upućenima Miletiću, nalazimo vrlo interesantne Jagićeve misli o Makedoniji, ali i o djelovanju srpske propagande na terenu i srpske znanosti vezano za porijeklo i etničku pripadnost makedonskog stanovništva. Vatroslav Jagić smatrao je da autonomija Makedonije u 1906. godini nije loše rješenje, iako je svjestan da su mnogi u Srbiji i Bugarskoj protiv toga. Zanimljivo je zabilježiti da je srpski geograf i etnograf Jovan Cvijić poslao Jagiću svoj rukopis koji se odnosio na antropografiju balkanskih zemalja. To mu je, kako piše Jagić, zadalo velikog posla jer se Cvijić dotakao i etnografskog pitanja Makedonije. Srpski je profesor tražio od svog hrvatskog kolege njegovo mišljenje za čitav rad. Hrvatski je znanstvenik iznio svoje mišljenje koje nije bilo povoljno za Cvijićev rad. Prema Jagiću "...sve ovo nije dostojno znanstvene visine Cvijićeve, da je on, mimoišao glavnu stvar t.j. jezik, pa se je stao hvatati za nuzgredne stvari, primjerice da kod "makedonskih Slavena" nema narodnog osjećaja, da se mogu lako pridobiti i za panbugarsku i za pansrpsku ideju itd. Može biti da je mojom iskrenošću uvrijeđen, ali ništa zato... Vidjet ćemo hoće li mi odgovoriti. Za mene je to žalostan dokaz, kako i čovjek od velike nauke, kao što je Cvijić, ne umije biti objektivan, ili što ono reče pokojni Momzen – voraussetzungslos".⁵⁰ Ne znamo je li Cvijić odgovorio Jagiću, ali iste 1906. godine on je u Beogradu objavio svoju poznatu studiju o Makedonskim Slavenima. U svojoj je studiji Cvijić vezano za jezik makedonskih Slavena ili Makedonaca napisao da je profesor Jagić "označio: makedonski jezik je sastavljen iz dijalekata, koji čine prelaz bugarskoga ka srpsko-hrvatskom jeziku".⁵¹ Znanost je polje gdje znanstvenici imaju različite poglede i stavove o određenim pitanjima i problemima. Tako su i Jagić i Cvijić imali različite stavove. Međutim, postojalo je i uzajamno poštovanje

⁴⁸ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj. , 30.

⁴⁹ Р. БОЖИЛОВА, *Любомир Милетић до Ватрослав Јагич. Писма 1896–1914*, 149.

⁵⁰ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 26-27.

⁵¹ Јован ЦВИЈИЋ, *Проматрања о етнографији Македонских Словена*, Геџ Кон, Београд, 1906, 20.

i uvažavanje. Vatroslav Jagić na svojim je predavanjima u Beču spominjao Cvijića kao izvanrednog profesora i istraživača.⁵² Miletič, za razliku od Jagića, uopće nije imao pozitivno mišljenje i stav prema Cvijiću. On se nije slagao s Cvijićevim tezama o makedonskom stanovništvu, smatrajući ih suprotnima od onoga što slavistika priznaje.⁵³ Koliko je Miletič imao negativno mišljenje o Cvijićevu radu najbolje pokazuje njegov članak povodom smrti srpskog znanstvenika gdje je iznio sve što misli o njemu.⁵⁴

Prvi je Balkanski rat na površinu iznio sve nesuglasice između balkanskih saveznika u pogledu podjele Makedonije i pripadnosti njenog slavenskog stanovništva. To se osobito odnosi na Bugarsku i na Srbiju. U cijeloj raspravi svoju su ulogu imali i znanstvenici u obje zemlje. Miletič je u jednom svom pismu Jagiću iznio svoje mišljenje oko djelovanja srpskog jezikoslovca Aleksandra Belića u Rusiji. On je kritizirao Belićev stav da u Makedoniji nema Bugara i da su Makedonci čisti Srbi, postavljajući pitanje o kakvom savezu slavenskih akademija može biti riječ kada srpski znanstvenici ovako djeluju.⁵⁵ Miletič se nikad nije slagao sa srpskim stavovima oko jezičnog pitanja u Makedoniji i osobito oko korištenja Jagićevih djela u pravcu potvrđivanja srpskih teorija. Jagić je bio svjedok Belićeva djelovanja u ruskom glavnom gradu: "...Belić je upravo dan prije mog odlaska (iz Petrograda) pustio u svijet svoju na ruskom jeziku tiskanu brošuru te je on o njoj već i predavanja držao u četvrtak. On se hvali uspjehom, a Šišmanov nalazi da je to bio стыдъ и срамъ. Ми тј. ни ја ни Шішманов ни Fortunatov, Lavrov it.d. nismo bili nazočni tomu. Sve što Vam ovdje pišem, nije samo moje lično mišljenje, već ovako misle i mnogi Rusi, koji ne odobravaju postupak Belićev, koji nasiljuje znanost govoreći o trima dijalektima: srpskom, makedonskom i bugarskom, a miješanjem je postalo narječje srpsko-makedonsko i makedonsko-bugarsko. To su filološke trice! ..." ⁵⁶ U pismu Jagiću, sofijski profesor je spomenuo da je zbog odnosa Srbije u ratu prema Makedoniji, Bugarska akademija 30. ožujka 1913. godine poslala jednu deklaraciju slavenskim akademijama. U deklaraciji je naglašeno da je stanovništvo Makedonije većinski bugarsko, a da je srpska okupacija zapadnih dijelova te regije popraćena nasiljem nad nacionalnom sviješću stanovništva i da to neće donijeti ništa dobro u odnosima među slavenskim saveznicima.⁵⁷ Deklaracija Bugarske akademije izazvala je reakciju Beograda. Srpska kraljevska akademija, čiji je član bio i spomenuti Belić,

⁵² Стеван М. СТАНКОВИЋ, Јован Цвијић о настави и науци, *Гласник српског географског друштва*, т. LXXXIV – Н. 2, 2004, 63.

⁵³ Д. ЈОВАНОВСКИ, *Љубомир Милетић (1863-1937)*, 275.

⁵⁴ Isto, 220.

⁵⁵ Р. БОЖИЛОВА, *Љубомир Милетић до Ватрослав Јагич. Писма 1896–1914*, 361.

⁵⁶ Л. МИЛЕТИЧЋ, n.dj., 34-35.

⁵⁷ Александар БЕЛИЋ, *Срби и Бугари у балканском савезу и међусобном рату*, Књижара С. Б. Цвијановића, Београд, 1913, 105-107.

odgovorila je Bugarskoj akademiji. U odgovoru iz Beograda, Srpska kraljevska akademija uložila je protest Bugarskoj akademiji jer je htjela da se tek osnovani Savez slavenskih akademija umiješa u političke rasprave, umjesto da predloži znanstvena istraživanja i raspravu o temi Makedonije.⁵⁸ Ono što zasad znamo, iako je u osobnim pismima Jagić iznio svoje nerazumijevanje Beličevih stavova, on se javno nije izjasnio povodom tog spora između dvije slavenske akademije. Kad su u pitanju Belić i Jagić, smatramo da je potrebno naglasiti da je srpski lingvist i akademik cijenio rad hrvatskog slavista i znanstvenika. To možemo vidjeti u Beličevu tekstu povodom Jagićeve smrti, gdje je biranim riječima hvalio djelo i rad hrvatskog znanstvenika.⁵⁹ Miletić, sa svoje strane, vrlo slično kao ni Cvijićev, uopće nije cijenio Beličev rad. U jednoj od njegovih kritika, posvećenoj djelima srpskog znanstvenika, napisao je da su Beličevi argumenti obična bajka koja ne zaslužuje daljnju elaboraciju.⁶⁰

Katastrofalni Drugi međusaveznički balkanski rat ostavio je duboke rane u zemljama jugoistočne Europe, koje se na žalost i danas osjećaju u političkom, znanstvenom i javnom diskursu. U Bugarsku je došao veliki val izbjeglica iz dijelova Makedonije osvojenih od strane srpske i grčke vojske. To je ostavilo duboki utjecaj na Miletića, koji je i onako bio aktivan oko Makedonskog pitanja. To možemo naći i u njegovim pismima upućenim Jagiću, gdje možemo vidjeti veliku emociju. Tako je u svom pismu poslanom Jagiću krajem prosinca 1913. godine, sofijski profesor izrazio svoje veliko razočaranje zbog ishoda Drugog balkanskog rata i nesreće koja se dogodila Makedoniji. Prema njegovim riječima, najveća greška bugarske strane bila je prihvaćanje saveza sa Srbijom. On je bio duboko uvjeren da je Makedonija ponovo porobljena i da to ne može donijeti radost i sreću nikome.⁶¹ Jagić je, očevidno, htio utješiti svog prijatelja i kolegu. On je iznio suosjećanje s "teškom sudbinom, koja je tako nesmiljeno pritislila bugarski narod poslije drugog balkanskog rata".⁶² Ipak, kao čovjek koji je vjerovao u južnoslavensku suradnju, Jagić je iskazao nadu da će se u budućnosti odnosi između dvaju naroda poboljšati, jer međusobno su bliži nego li s ostalim susjedima.

Slavenska suradnja i nesporazumi. Jagić je bio veliki zastupnik slavenske suradnje i jedinstva. On je, prema onome što možemo naći u njegovim pismima Miletiću, veoma teško podnosio probleme i nesporazume među Slavenima. Bio je jako ne-

⁵⁸ Софија БОЖИЋ, Македонија као спорно питање између Српске краљевске академије и Бугарске академије наука, *Балкански ратови 1912-1913. Нова виђења и тумачења*, Историјски институт, gl. ur., Срђан Рудић, Миљан Милкић, Београд, 2013, 386.

⁵⁹ Александар БЕЛИЋ, Ватрослав Јагић, Јужнословенски филолог, књ. III, Београд, 1922-1923, 86-100.

⁶⁰ Л. МИЛЕТИЧЪ, А. Белић, Штокавски дијалекат, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књ. IV, 1929, с. 1064-1077, Македонски преглед, VIII/3, Софија, 1933, 142.

⁶¹ Р. БОЖИЛОВА, *Лjubомир Милетић до Ватрослав Јагич. Писма 1896-1914*, 367.

⁶² Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 35.

zadovoljan stanjem gdje nesuglasice među Slavenima imaju svoje pristalice: "...ali i najveće ludorije nalaze kod nas pristaša. Glavno je da se zavade Bugari sa Srbima, Srbi s Hrvatima, Hrvati sa Slovencima tada će netko treći uživati! Kako zaslužujemo, tako će nam i biti".⁶⁴ Miletič, koji je za razliku od svog hrvatskog učitelja bio aktivan u politici oko makedonskog pitanja, a bio je i član Vrhovnog makedonskog komiteta u Sofiji, potpuno je bio suglasan s Jagićevim pesimizmom oko budućnosti južnih Slavena.⁶⁴

Jagićeve strepnje oko južnoslavenskog nejedinstva bile su pojačane nakon proslave u Krapini povodom 100 godina rođenja vođe hrvatskog preporoda Ljudevita Gaja. Jagić je bio razočaran odazivom Hrvata koji su bili nazočni na proslavi.⁶⁵ Prema njegovim riječima "zlosretna politika tako je rastrovala unutrašnje odnošaje, da jedna stranka zazire od druge: kamo dolazi Petar neće doći Pavao! To je vrlo žalosno!".⁶⁶ Jagiću je osobito bilo krivo što u Krapinu nisu došli predstavnici Srba iz Zagreba, jer je Gaj, kako navodi u pismu Miletiču, ujedinjavao pod imenom ilirizma, a proslava ja bila kulturna.⁶⁷ Njegov bugarski kolega i prijatelj u odgovoru na ovo Jagićevo pismo priopćio je svoj stav da je proslava u Krapini bila novi dokaz da su južni Slaveni daleko od bilo kakvog jedinstva. Prema Miletiču u datom trenutku nije bio potreban pesimizam, ali je bilo očito da je postojala južnoslavenska kulturna nemoć.⁶⁸ U drugoj polovici 1909. godine Jagić je opet pisao Miletiču oko pitanja nesporazuma između Hrvata i Srba kao i Bugara i Srba. Prema njegovu mišljenju u Zagrebu su se hvalili koalicijom koja je politička i može se svakog trenutka razbiti. Jagić je napravio paralelu između nesporazuma Srba i Hrvata te srpsko – bugarskog nesporazuma. Kako je napisao Miletiču, smatrao je da se bugarsko – srpski odnosi mogu lakše urediti nego li srpsko – hrvatski "gdje se radi o riješenju velikog problema, da se narod sa dva imena, s dvojakom ili trojakom vjerom, s različitom prošlošću, dovede u jedno kulturno korito, ujedini u literaturi i cijelom duševnom životu...osobito Srbi gledaju još uvijek na Hrvate kao na quantite negligible. Malo ih ima, koji iskreno i srdačno misle na slogu s Hrvatima upravo ondje, gdje bi najviše trebalo i gdje nam ne bi ništa mogli zavidni susjedi".⁶⁹ Miletič je imao vrlo slična razmišljanja o južnoslavenskom nejedinstvu. Po njegovu mišljenju u Srbiji nisu imali povjerenje prema Bugarima, a u njegovoj pak zemlji nisu vjerovali Srbima. Sofijski je profesor smatrao da ukoliko Srbi misle bratski i časno vjeruju u slogu, a ne da samo uzimaju, onda bi smetnje nestale.⁷⁰ Prema Brozoviću Jagić je vjerovao

⁶³ Isto, 26.

⁶⁴ Р. БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914*, 175.

⁶⁵ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 33.

⁶⁶ Isto, 34.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Р. БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896–1914*, 255.

⁶⁹ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 33.

u bitnu duhovnu povezanost slavenskih naroda. Njegov slavizam, primjećuje Brozović, nije bio slavizam tipa ruskih konzervativnih slavjanofila, od kojih se distancirao.⁷¹ Brozović je sasvim u pravu kada zaključuje da se Jagićevo slavenstvo najbolje očitavalo u njegovoj težnji da se stvori savez slavenskih akademija znanosti i u njegovom zalaganju da se pokrene Enciklopedija slavenske filologije.⁷²

Korespondencija između dvaju vrsnih intelektualaca i znanstvenika prestala je 1914. godine, kako kaže Miletich, napominjući da je njegova korespondencija s Jagićem počela 1898. i trajala punih 16 godina.⁷³ Najvjerojatnije je početak Prvog svjetskog rata, tada poznatog kao Veliki rat, bio je razlogom za prekid komunikacije. Nakon rata na teritoriju jugoistočne Europe došlo je do velikih promjena granica, raspada Austro-Ugarske, poraza Carevine Bugarske i osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U takvim uvjetima nije čudno što korespondencija između dvaju velikih znanstvenika i prijatelja nije obnovljena. Također, Jagić je već bio vrlo star, a suočio se i s financijskim problemima. Pisma koja su razmijenila dva velika prijatelja, ali i znanstvenika, daju nam veoma zanimljive podatke o njihovu međusobnom odnosu, ali i o različitim pitanjima koja se odnose na znanost, slavistiku, Makedoniju i njihov privatni život. Rumjana Božilova sasvim je u pravu ocjenjujući da su se odnosi između Jagića i Mileticha kroz vrijeme postupno transformirali od relacije učitelj – učenik prema ravnopravnim kolegama – istomišljenicima i dobrim prijateljima, ostvarujući ne samo profesionalni već i čisto ljudski kontakt.⁷⁴ Na koncu je vrijedno napomenuti da je Miletich objavio svoj članak u knjizi koja je bila posvećena Jagiću u kojoj su njegovi kolege i učenici objavili svoje znanstvene članke.⁷⁵ Osobito je važno da je Miletich to učinio u godini kada je doživio još jednu obiteljsku tragediju – smrt svoga sina. Ovo u punoj mjeri govori o tome što je Miletich osjećao prema svom velikom hrvatskom učitelju i prijatelju.

⁷⁰ P. Б БОЖИЛОВА, *Любомир Милетич до Ватрослав Јагич. Писма 1896–1914*, 263.

⁷¹ D. BROZOVIĆ, n.dj., 124–125.

⁷² Isto.

⁷³ Л. МИЛЕТИЧЪ, n.dj., 2.

⁷⁴ P. БОЖИЛОВА, Любомир Милетич в писмата си до Ватрослав Јагич, 40.

⁷⁵ Л. МИЛЕТИЧЪ, Носовкитъ въ полския език и ческиятъ прѣгласъ на вокала а, *Jagić Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Weidmannsche buchhandlung, Berlin, 1908, 691–698.

POPIS IZVORA I LITERATURE

- 1/ Dalibor BROZOVIĆ, Vatroslav Jagić i bugarske teme, *Odnosi Hrvata i Bugara od X do XIX stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2003, 121-125.
- 2/ Vatroslav JAGIC, Das Macedonische Problem, *Neue Freie Presse*, 1 märz 1903, 1-3.
- 3/ Alojz JEMBRIN, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022
- 4/ L. MILETICH, *Le professeur V. Jagić et la Macédoine d'après des lettres inédites*, Gushkoff, Sofia, 1926
- 5/ PETROV, P. S., L.Miletitch, *Le professeur V. Jagić et la Macédoine d'après des lettres inédites*, *Nova revija vjeri i nauci*, (3-4), Makarska, 1927, 344.
- 6/ Александар БЕЛИЋ, *Срби и Бугари у балканском савезу и међусобном рату*, Књижара С. Б. Цвијановића, Београд, 1913
- 7/ Александар БЕЛИЋ, Ватрослав Јагић, *Јужнословенски филолог*, књ. III, Београд, 1922-1923, 86-100.
- 8/ Румјана БОЖИЛОВА, Любомир Милетич до Ватрослав Јагич. Писма 1896–1914, Академично издателство проф. Марин Дринов, Софија, 1996
- 9/ Румјана БОЖИЛОВА, Любомир Милетич в писмата си до Ватрослав Јагич, *Исторически преглед*, 2013, (3-4), Софија, 37-40.
- 10/ Софија БОЖИЋ, Македонија као спорно питање између Српске крањевске академије и Бугарске академије наука, *Балкански ратови 1912-1913. Нова виђења и тумачења*, *Историјски институт*, gl. ur., Срђан Рудић, Миљан Милкић, Београд, 2013, 381-392.
Демонстрације Срба ђака у Бечу, Мале Новине, бр. 93, 4 априла 1903, 2.
- 11/ Цветка ИВАНОВА, Славистиката и българската интелигенција в края на XIX и началото на XX век: Ватрослав Ягич и/в България, *Отговорността пред езика*, кн. 5, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, Шумен, 2018, 196-204.
- 12/ Ватрослав ЈАГИЋ, Кирил и Методиј и нивните ученици, ИНИ, Скопје, 1954
- 13/ “Ватрослав Јагић”, *Македонска енциклопедија*, т.1, гл.ур., Блаже РИСТОВСКИ, МАНУ, Скопје, 2009
- 14/ Мирослав ЈОВАНОВИЋ, Оставке на чланство у Српској краљевској академији, *Зборник Матице српске за историју*, В. 2021, бр.103, 109-130.
- 15/ Далибор ЈОВАНОВСКИ, *Љубомир Милетич (1863-1937)*, Филозофски факултет, Скопје, 2015. КОНЕСКИ Блаже, Една одломка од XII век – споменик од Охридската школа, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, 3, Скопје, 1950, 3-21.

- 16/ Л. МИЛЕТИЧЪ, Носовкиѣ въ полскія език и ческияѣ прѣгласѣ на вокала а, *Jagić Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Weidmannsche buch-handlung, Berlin, 1908, 691-698.
- 17/ Любомир МИЛЕТИЧЪ, Професоръ В. Ягич за Македония. По неиздадени негови писма, *Македонски преглед*, кн.3, 1926, 1-44.
- 18/ Л. МИЛЕТИЧЪ, А. БЕЛИЋ, Штокавски дијалекат, Народна енциклопедија српско-хрватска-словеначка, књ. IV, 1929, с. 1064–1077, *Македонски преглед*, VIII/3, София, 1933, 142-143.
- 19/ МУРДАРОВ Владко, Ватрослав Ягич и Любомир Милетич, *Български език*, 1984, н. 1, София, 31-39.
- 20/ Христо ПОЛЈАНСКИ АНДОНОВ, *Одбрани дела*, т. 3, Мисла, Скопје, 1981, 216-248.
- 21/ СТАНКОВИЋ М. Стеван Јован Цвијић о настави и науци, Гласник српског географског друштва, т. LXXXIV – N. 2, 2004, 61-70.
- 22/ Енчо ТИЛЕВ, Ватрослав Ягич – Патриархът на славистиката, *Славянски диалози*, 15/28, София, 2018, 9-16.
- 23/ Јован ЦВИЈИЋ, Проматрања о етнографији Македонских Словена, Геца Кона, Београд, 1906
- 24/ Емилија ЦРВЕНКОВСКА, Проучување на македонскиот јазик во светската лингвистика, Погледи за македонскиот јазик, Институт за македонски јазик, „Крсте Мисирков, МАНУ, Совет за македонски јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2020, 55-70.

SUMMARY

VATROSLAV JAGIĆ AND LJUBOMIR MILETIČ – SCIENCE AND FRIENDSHIP

The aim of this article is to illuminate the scholarly collaboration and friendship between Vatroslav Jagić and Ljubomir Miletič, both distinguished Slavists of their respective era. Jagić, a Croatian Slavist, with distinguished statute, commanded influence within the framework of Slavic studies during the latter half of 19th century and the initial decades of the 20th century. It is noteworthy that his scholarly pursuits transcended the confines of South Slavic languages, encompassing the broader scope of his interest. Ljubomir Miletič, over the course of his professional career, recognition as a luminary within Bulgarian Slavic studies. His contribution gained recognition within the expansive realm of Slavic scientific realm. The collaboration between Jagić and Miletič was marked by profound intellectual connection. An area of their shared focus was the inquiry into Macedonian dialectology. Despite an ostensibly consensual stance on the classification of these dialects, the

intricacies of Jagić's inquiries, particularly those directed to the authors contributing to the Slavic Encyclopedia, impart a nuanced dimension to their collaboration. The Macedonian dialects constituted a substantive part of their cooperative endeavors. Jagić's keen interest laid in the socio-political landscape of this Ottoman region, undergoing a tumultuous struggle for autonomy. Additionally, their discourse extended to the realm of broader collaboration, especially within the context of South Slavic scholarship. Miletič, in a publication dedicated to Jagić in 1926, overtly asserted depth of their friendship. This assertion is supported by their correspondences, replete with intricate detail about their personal lives.

Key Words: Vatroslav Jagić; Ljubomir Miletič; Macedonia; philology; friendship.